AVİM Yorum • No: 2026 / 42 • Nisan 2026

AKADEMİK ÖZGÜRLÜK, DEVLET POLİTİKASI VE KURUMSAL TEMSİLİN SINIRLARI: GZOYAN TARTIŞMASI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

AVİM

Bu yazı ilk olarak AVİM tarafından 26 Mart 2026da yayınlanan İngilizce bir makalenin Türkçe çevirisidir.

Dr. Edita Gzoyanın Erivandaki Ermeni Soykırımı Müze-Enstitüsü müdürlüğü görevinden yakın zamanda istifa etmesi, bazı akademi ve STK çevrelerinde sınırlı olsa da eleştirilere yol açmıştır. Bu eleştirilerin çoğu, söz konusu kararı akademik özgürlüğe bir saldırı ve tarihsel söyleme yönelik siyasi müdahale örneği olarak nitelendirmektedir. Ancak bu tür tepkiler; özellikle Ermenistanda ve genel olarak Güney Kafkasyada mevcut olan ve çatışma sonrası şekillenen kırılgan ortamda hukuk, kurumsal hesap verebilirlik ve devlet politikasının değişen gereklilikleri arasındaki son derece karmaşık etkileşimi aşırı derecede basitleştirmektedirler.

AVİM bu gelişmenin daha ölçülü ve hukuki temellere dayanan bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğin düşünmektedir. Kurumumuzun bakış açısına göre Ermenistan hükümetinin Gzoyanın istifasını talep etme kararı yalnızca savunulabilir olmakla kalmayıp; aynı zamanda ifade özgürlüğü, kurumsal yönetişim ve çatışmaya duyarlı diplomasiye ilişkin yerleşik ilkelerle de uyumludur. Bu iddiayı destekleyen birbiriyle ilişkili üç husus vardır: 1) uluslararası insan hakları hukuku kapsamında ifade özgürlüğünün karşılıklı niteliği; 2) akademik araştırma ile kurumsal temsil arasındaki ayrım ve 3) devam eden barış süreçleri bağlamında kamu görevlileri ve devlete bağlı aktörlerin artan sorumluluğu.

Karşılıklı ve Bağlamsal Bir Hak Olarak İfade Özgürlüğü

Ermenistanda Nikol Paşinyan hükümetine yöneltilen temel eleştirilerden birinin temeli akademik özgürlük ve ifade özgürlüğü ilkelerine dayanmaktadır. Ancak bu tür eleştiriler genellikle uluslararası hukuk uygulamalarında yer almayan, bu haklara ilişkin mutlakiyetçi bir anlayışa dayanmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) içtihadı, özellikle de Perinçek-İsviçre davası dikkate alındığında, daha incelikli bir çerçeve sunmaktadır.

Perinçek kararında AİHM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 10. Maddesi kapsamında ifade özgürlüğünün yalnızca yaygın kabul gören ya da siyasi açıdan uygun

görülen ifadelerle sınırlı olmadığını yeniden teyit etmiştir. 1915 Olayları da dahil olmak üzere egemen tarihsel anlatılara meydan okuyan ifadeler de bu kapsamın içindedir. Mahkemenin kararı çeşitli şekillerde yorumlansa da söz konusu kararın en belirgin sonuçlarından biri tarihsel söylemin doğası gereği çok yönlü ve tartışmaya açık olduğunun kabul edilmesidir.

Bu ilke her iki taraf için de geçerlidir. Nasıl ki bireyler belirli tarihsel olayların soykırım teşkil ettiğini ileri sürme özgürlüğüne sahipse, diğerleri de bu nitelendirmelere itiraz etme konusunda hukuki hakka sahiptir. AİHMnin gerekçesi, ifade özgürlüğünün tarihsel öğretileri dayatmak için kullanılan bir mekanizma değil, tartışmalı da olsa açık müzakere için bir güvence olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çerçevede devletlerin belirli bir tarihsel yorumu benimsemek ya da kurumsal olarak desteklemek yönünde hukuki bir yükümlülüğü bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim devletler kendi yetkileri altındaki kamu kurumlarının resmî politika pozisyonlarıyla nasıl uyumlandırılacağına karar verirken belirli bir takdir yetkisine sahiptir. Bu durum özellikle de söz konusu kurumların bağımsız akademik organlar olarak değil, sembolik ve diplomatik öneme sahip aktörler olarak faaliyet gösterdiği durumlarda geçerlidir.

Dolayısıyla Ermenistan hükümetinin Gzoyanın tutumundan farklı bir yaklaşım sergilemesi, özellikle de bu tutum hükümetin diplomatik duruşuyla bağdaşmadığı düşünülüyorsa, başlı başına ifade özgürlüğünün ihlali anlamına gelmez. Yani Gzoyan görüşlerini ifade etme özgürlüğüne hala sahiptir. Buradaki mesele Gzoyanın görüşlerini ifade etmesi değil, devlete bağlı bir kurumun temsilcisi olarak görevini sürdürmesidir.

Kurumsal Temsil ve Akademik Özerkliğin Sınırları

Tartışmanın çoğu zaman göz ardı edilen ikinci boyutu Gzoyanın kurumsal konumunun niteliğiyle ilgilidir. Ermeni Soykırımı Müze-Enstitüsü müdürü olarak Gzoyan akademi ile kamusal temsil arasındaki sınırda yer alan bir görev üstlenmiştir. Enstitü şüphesiz akademik faaliyetlerde bulunmakla birlikte aynı zamanda ulusal hafızanın ve uluslararası etkileşimin önemli bir mekânı olarak da işlev görmektedir.

Bu iki yönlü konum, salt akademik aktörler için geçerli olmayan bazı sınırlamaları beraberinde getirmektedir. Bu tür kurumların yöneticileri yalnızca araştırmacı değillerdir: kendileri aynı zamanda devlet tarafından benimsenmiş bir anlatının taşıyıcıları ve ülkenin geniş anlamda diplomatik ekosisteminin bir parçası konumundadırlar. Bu tür konuma sahip bireylerin özellikle uluslararası bağlamlarda gerçekleştirdikleri eylemler akademik tartışmanın ötesine geçen sonuçlar doğurabilmektedir.

Hukuki ve idari açıdan bakıldığında bu ayrım kritik önem taşımaktadır. Kamu yetkilileri, temsilci konumundaki kişilerin kurumsal görev tanımlarıyla ve devlet politikalarıyla uyumlu hareket etmelerini sağlama yetkisine sahiptir. Bu bir sapma değil, kamu yönetiminin olağan bir özelliğidir. Benzer beklentiler farklı yerlerin hukuk sistemlerinde de mevcuttur: kamu görevlileri ve kamu kurumlarının yöneticilerinden özellikle dış politika gibi hassas alanlarda resmi pozisyonlarla belirli bir uyum içinde hareket etmeleri

beklenmektedir.

Bu bağlamda Amerikalı yetkililerin bir ziyareti sırasında Artsakh (Ermenilerin Azerbaycanın Karabağ bölgesine verdikleri isim) ile ilgili yayınların sunulmasıyla ilgili haberler farklı bir anlam kazanmaktadır. Söz konusu yayınların içeriğinden bağımsız olarak, bu eylemin bir tür siyasi sinyal olduğunu söylemek makul olacaktır. Eğer bu tür bir sinyal, hükümetin mevcut diplomatik yaklaşımıyla çelişiyorsa, istifa talebi de dahil olmak üzere idari tedbirler yoluyla bu tutarsızlığı gidermek devletin hakları dahilindedir.

Önemle belirtmek gerekir ki bu durum sansür anlamına gelmemektedir. İfade özgürlüğünün sınırlandırılması ile kurumsal görevlerin yeniden tanımlanması arasındaki ayrım dikkatle korunmalıdır. Gzoyanın akademik veya kamusal tartışmalara katılma hakkı hâlâ geçerlidir, burada değişen husus kendisinin belirli bir kurumsal yapı içindeki konumudur.

Çatışma Duyarlılığı ve Kamu Aktörlerinin Sorumlulukları

Hükümetin kararının üçüncü ve belki de en ikna edici gerekçesi bölgesel diplomasinin daha geniş bağlamına dayanmaktadır. Güney Kafkasya, tarih ve kimlik anlatılarının süregelen siyasi müzakerelerle derin bir şekilde iç içe geçtiği, son derece istikrarsız bir ortam olmaya devam etmektedir. Bu tür ortamlarda sembolik eylemlerin kendi boyutlarıyla orantısız etkileri olabilmektedir.

Barış süreçleri doğaları gereği söylem ve davranışların yeniden ayarlanmasını gerektirmektedir. Ancak bu tarihsel hafızanın terk edilmesi veya şikâyet konusu olan meselelerin sümen altı edilmesi anlamına gelmemektedir. Bunun yerine barış süreçleri kullanılan ifadelerle, gerilimin azaltılması ve karşılıklı olarak hassasiyetlerin hesaba katılması zorunluluğunu dikkatli bir şekilde dengelenmesini gerektirir.

Uluslararası uygulamalar bu yaklaşıma geniş destek sağlamaktadır. Örneğin geçiş dönemlerinde adaleti tesis etmek için oluşturulan mekanizmalarda, müzakereler devam ederken ortaya konulan anlatıların ölçülü olmasının ve kışkırtıcı söylemlerden kaçınılmasının önemini sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Bu tür mekanizmalar genellikle çatışma sonrası bağlamlarda tartışılsa da, bunların altında yatan mantık süregelen gerilim durumlarına da aynı şekilde uygulanabilmektedir.

Bu bağlamda (kasıtlı olsun ya da olmasın) kışkırtıcı olarak algılanan eylemler kırılgan diplomatik çabaları baltalayabilmektedir. Dolayısıyla mesele söz konusu eylemlerin altında yatan mesajın geçerli veya haklı olup olmadığı değil, ifade biçimlerinin ve bağlamlarının uzlaşma olasılıklarına katkıda bulunup bulunmadığıdır.

Bu açıdan bakıldığında Ermenistan hükümetinin tepkisi çatışmaya duyarlı yönetişimin bir örneği olarak anlaşılabilir. Devlet, barış odaklı politikasıyla bağdaşmadığını düşündüğü eylemlerden uzak durarak, belirli bir diplomatik çizgiye bağlılığını ortaya koymaktadır. Bu tarihsel taleplerin reddi anlamına gelmemektedir. Bunun yerine devlet taleplerin nasıl ve ne zaman dile getirileceğine dair stratejik bir tercih yapmaktadır.

Siyasallaşmış Bağlamlarda Akademik Kurumların Rolünün Yeniden Değerlendirilmesi

Bu tartışma aynı zamanda son derece siyasallaşmış ortamlarda hem tam hem de yarı akademik kurumların rolü üzerine daha geniş kapsamlı bir değerlendirmeyi de beraberinde getirmektedir. Tarihsel hafızaya adanmış kurumlar genellikle bilim, kimlik ve siyasetin kesişme noktasında faaliyet göstermektedirler. Böylesine bir konum akademik titizliğin peşinde koşma ile ulusal temsil beklentileri arasında gerilim yaratabilmektedir.

Bu tür bağlamlarda akademik özgürlük kavramı kurumsal gerçekleri dikkate alarak uygulanmalıdır. Bireysel anlamda akademisyenler araştırma ve ifade özgürlükleri konusunda geniş bir hareket alanına sahip olsalar da, kurum başkanları temsilci işlevlerinden kaynaklanan ek kısıtlamalara tabi olabilmektedirler.

Bu durum söz konusu kısıtlamaların her zaman haklı veya zararsız olduğu anlamına gelmez. Aksine, hükümetlerin muhalif görüşleri bastırmak amacıyla politika uyumu bahanesini öne sürebileceğine dair meşru bir endişe vardır. Ancak hükümet müdahalesinin varlığı tek başına her zaman bir iktidar suistimaline işaret etmez. Her vaka; tartışma konusu olan kurumun niteliği, tartışmalı eylemlerin içeriği ve daha geniş siyasi bağlam dâhil olmak üzere, kendine özgü gerçekler ışığında değerlendirilmelidir.

Ermenistan'da yaşanan vakadaki mevcut bilgiler hükümetin kararının belirli bir akademik görüşü bastırmayı değil, kurumsal temsil ile devlet politikası arasında algılanan uyumsuzluğu gidermeyi amaçladığını göstermektedir. Bu değerlendirmeye katılıp katılmamak ayrı bir meseledir. Hukuki açıdan önemli olan bu tür kararların devletin takdir yetkisi kapsamında olmasıdır.

Sonuç: İlkeler ile Yararcılık Arasındaki Gerilim

Edita Gzoyanın istifası bazıları tarafından akademik özgürlük açısından endişe verici bir emsal olarak nitelendirilmiştir. Oysa bu vaka daha yakından incelendiğinde hukuki ilkeler, kurumsal görevler ve diplomatik hususların karmaşık bir şekilde kesiştiği, daha karışık bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası insan hakları hukukunda ifade edildiği şekliyle ifade özgürlüğü ne mutlak ne de tek yönlüdür. Bu özgürlük baskın anlatılara karşı çıkanlar da dâhil olmak üzere çok sayıda görüşü koruma altına alır, ancak devletleri bu görüşlerin her ifadesini onaylamaya veya kurumsal olarak kabul etmeye zorlamaz. Benzer şekilde akademik bağımsızlık elzem olsa da, ifade özgürlüğü hem bilimsel hem de temsili işlevleri aynı anda yerine getiren kurumlar için farklı şekilde işlemektedir.

Son olarak devam eden çatışma ortamlarının ve müzakerelerin gerçekleri kamu aktörlerine ek sorumluluklar yüklemektedir. Bu tür bağlamlarda ifadelerin biçimi ve zamanlaması içerikleri kadar önemli olabilmektedir.

Bu hususlar bir arada değerlendirildiğinde Ermenistan hükümetinin kararı, tartışmaya açık olmakla birlikte, hukuki veya kurumsal bir bakış açısıyla ele alındığında doğası gereği sakıncalı değildir. Bu kararı basit bir siyasal baskı vakası olarak görmek yerine, devletlerin son derece çekişmeli jeopolitik ortamlarda ilkeler ile yararcılık (pragmatizm) arasında yürütmeleri gereken zorlu dengeleme çabasının bir örneği olarak anlamak daha doğru olabilir.

**Resim: Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan (solda), Ermeni Soykırımı Müzesi-Enstitüsü eski müdürü Dr. Edita Gzoyan (sağda)*

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: AVİM, . 2026. "AKADEMİK ÖZGÜRLÜK, DEVLET POLİTİKASI VE KURUMSAL TEMSİLİN SINIRLARI: GZOYAN TARTIŞMASI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2026 / 42. Nisan 02. Erişim Kasım 03, 2026. https://www.avim.org.tr/tr/Yorum/AKADEMIK-OZGURLUK-DEVLET-POLITIKASI-VE-KURUMSAL-TEMSILIN-SINIRLARI-GZOYAN-TARTISMASI-UZERINE-DEGERLENDIRMELER

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır